

KUNGL KRIGSVETENSKAPS-
AKADEMIENS
Handlingar och Tidskrift

Bihäfte

Säkerhet i morgondagens Europa
– SVENSKA PERSPEKTIV

Tankar om krigföring – tidlösa eller gammal- modiga

*Rapport från delprojekt
”Operationskonst” inom projektet
SES, Säkerhet i morgondagens
Europa – svenska perspektiv*

av Johan René

Säkerhet i morgondagens Europa
– SVENSKA PERSPEKTIV

Tankar om krigföring – tidlösa eller gammalmodiga

*Rapport från delprojekt ”Operationskonst”
inom projektet SES, Säkerhet i morgondagens
Europa – svenska perspektiv*

Av Johan René

*Bihäftet har utgivits med välvilligt stöd från Marianne
och Marcus Wallenbergs stiftelse.*

Innehåll

Tankar om krigföring – tidlösa eller gammalmodiga	3
Allmänt	3
Hybridkrigföring / Gråzonsproblematik	4
Avhålla, avskräcka och krigföringsförmåga	5
Allmänt	5
Förebygga – Avskräcka – Säkra – Försvara, en operativ idé	7
Sveriges förutsättningar, några utvecklingar av den operativa idén	11
Grundläggande försvarsförmåga	11
Vad är ett europeiskt perspektiv?	12
Operationsområden och ledning	14
Logistik och civil-militär samverkan	17
Beredskap	19
Några osystematiska erfarenheter från kriget i Ukraina 2022	21
Ryssland och användandet av maktmedel	21
Kriget i Ukraina	22
Avslutning	24

Tankar om krigföring – tidlösa eller gammalmodiga

av Johan René

Allmänt

FÖRELIGGANDE BIHÄFTE ÄR resultatet från delprojektet Operationskonst (DpOp) inom ramen för SES-projektet. Författaren har varit huvudansvarig för delprojektet. Detta har till skillnad från de flesta övriga delprojekt inte varit tydligt knutet till någon av Kungl Krigsvetenskapsakademiens (KKrVA) avdelningar. Den huvudsakliga arbetsmetoden har varit seminarier, som organiserats av tillfälligt sammansatta arbetsgrupper bestående av akademiker och officerare knutna till Försvarshögskolan och Högkvarteret. Pandemin medförde att arbetsmetoden fick övergå till bokstudier och diskussioner, främst tillsammans med ansvariga för delprojekten Mark, Sjö och Luft. Projektet var i princip genomfört i januari 2022. Sedan inträffade i februari den ryska invasionen av Ukraina och efter ett tag en väsentlig omorientering av Sveriges, Finlands och Natos säkerhets- och försvarspolitik.

Kriget gör det både lättare och svårare att diskutera moderna militära operationer. Lättare därför att vi har en erfarenhet av att diskutera utifrån det som inte ligger decennier tillbaka i tiden. Svårare därför att denna empiri är ofullständigt analyserad och därför kan leda till förhastade slutsatser. I militäroperativ diskussion (ofta sammansmält

med vapenindustrins marknadsföring) blandas gärna ostrukturerat empiri och teknisk profetism. I debatten florerar uttryck som ”modern krigföring”, ”dagens värld” och ”framtidens stridsmedel”. Tanken verkar vara, att antingen göra som vi alltid har gjort eller att tiden är inne att lägga all erfarenhet på hyllan. Relevans har då enbart det nya, moderna, profetiska – men oprövade.

Men tankar om krigföring är mer tidlösa. Den tekniska utvecklingen sker både snabbt och språngartat, ibland med mindre betydelse för operationskonsten och ibland med större än förutspått. I varje fall kan om det nuvarande kriget i Ukraina – hittills – påstås att gammalt och nytt blandas. Skickligheten att utnyttja både det gamla och det nya visar stor variation. Detta visar att det gamla och det nya inte är motsatser utan tvärtom förutsättningar för varandra.

Projektet SES och delprojektet DpOp har utgått från den tidigare officiella svenska säkerhets- och försvarspolitik. Natoanslutning har inte analyserats i delprojektet, men väl i slutrapporten från projektet SES ”På allvar – svensk säkerhetspolitik i ofärdstider”, men många av slutsatserna av det ad hoc-stöd till Sverige från andra nationer, som varit en förutsättning i den tidigare för-

da politiken, gäller i högre grad och mera realistiskt efter en Natoanslutning. Således har mycket av tankegodset och slutsatserna från före krigsutbrottet kunnat behållas och även utvecklas.

Hybridkrigföring / Gråzonsproblematik

Hybridkrigföring är en ny etikett på ett sätt att föra krig, som dock är traditionellt framför allt i österländsk krigskonst. Traditionellt vad gäller tänkande, men på grund av den tekniska utvecklingen har nya medel och handlingsmöjligheter skapats. Genom påverkansoperationer, infiltration, skrämselektik och fagra löften ska fienden mjukas upp för att, när man övergår i en ”militär” fas, få försvaret att falla som ett korthus. Djingis Khans fälttåg, den ryska annekteringen av Krim och Afghanistan är bra exempel. Men grad av framgång måste ses mot de mål man har. Ockupation av hela Ukraina var nog inget ryskt mål 2014, däremot en för Ryssland positiv regim. Men 2022 var målet att erövrta Ukraina samt inkorporera landet med Ryssland. Allt går inte som man vill, ens i modern krigföring.

För att förstå företeelsen hybridkrigföring eller gråzon, måste man fundera över växelverkan mellan de politiska målen och utövandet av militärt våld. I en tid när krig mellan länder kan innebära mänsklighe- tens utplåning finns anledning att undvika att driva en politik, som innebär stor risk för egen undergång. Fullständigt krig måste därför undvikas, åtminstone om detta kan innebära, att endera engagerade parten kan drivas mot att behöva använda kärnvapen för att säkerställa sin egen överlevnad. Krig med begränsade målsättningar – särskilt mot länder som saknar egna kärnvapen – kan nog tänkas, om aktörer ser våld som en gångbar metod för att lösa mellanfolkliga tvister. En

konventionell och sofistikerad militärappa- rat kan för en sådan stat vara användbar för att påtvinga andra nationer sin vilja.

Men möjliga medel begränsar sig inte till kostbara militära. Ett intelligent utnyttjande av okonventionella medel, grannars ljusblå drömmar, skönmålningar av de egna målen och svartmålningar av motståndarna kan dyrka upp motståndsviljan hos grannarna före insättandet av militära styrkor. Antingen uppnår man att få det territorium som man eftersträvar, eller åtminstone en följsam regim, som lyder eller håller sig passiv. Paradoxalt nog har de ryska ansträngningarna på detta fält gjort grannarna mera beslutsamma, medan man har haft större framgång hos längre bort belägna stater.

Utvecklingen av krigskonsten behöver ur svensk synvinkel inte bara ses som att hotet från Ryssland i vår närhet blivit mer mång- dimensionellt. Även en småstat kan använda sig av olika medel i både defensivt och offensivt syfte. Ännu hellre om det kan ske i samordning med andra likartade nationer. Psykologisk krigföring är inte dyrt, men kräver långsiktighet och en viss subtilitet. Cyberkrigföring är till sin natur lämpat för offensiva operationer, men man måste hitta ingångar i motsidans system. Även småstater kan åstadkomma radaranomalier för att lura antagonistens underrättelsesystem. Vi och andra nationer kan åstadkomma problem för landtrafiken exempelvis till Kaliningrad eller för sjöfarten till de ryska östersjöham- narna. Och skulle det sedan bli nödvändigt, kan vi föra en militär försvarsoperation för att ge tid att förbättra vårt läge. Tid och att vinna tid har alltid varit och kommer även i ett modernt krig att vara en väsentlig fak- tor, inte minst för de komponenter i krig- föringen, som tar lång tid till verkan, t ex krigsproduktion, ekonomiska sanktioner och psykologisk (mot)krigföring.

Det finns minst två sätt att se på konflikter. Å ena sidan definierade Clausewitz kriget som ”en våldsakt för att tvinga fienden till att uppfylla vår vilja”. Strategi handlar då om att använda stridens resultat för krigets politiska syfte. Å andra sidan utvecklade den kinesiske filosofen Sun Zi en strategi som bygger på vilseledning, list och bedrägligt beteende. Den bästa strategin var den som segrade utan strid, utgången av militär strid ska helst vara klar, innan den inträffar. Men en våldsakt innebär våld i båda fallen. Det finns de som hävdar att ryskt militärt tänkande är influerat av Sun Zi. Det är inte lika tydligt i västerländskt tänkande, men inte heller i den ryska praxis som visats upp i Ukraina.

Många åtgärder som man försöker fånga inom begreppet hybridkrigföring förutsätter inte krig, utan är snarare ”icke-krig”. Antagonistiska åtgärder vidtas, som inte i sig triggat ett krig, därför att angriparen inte vill att åtgärderna ska medföra att försvaren utvecklar den kraft som ett krigstillstånd utgör. Man vill dessutom undvika att konflikten eskalerar till kärnvapeninsats. Begreppet hybridkrigföring är således en anomaly – det är inte krigföring. I stället har begreppet ”gråzonsproblematik” anammats av den tidigare försvarsberedningen. Ändringen av etikett är dock inte oproblematisk, då de båda orden uttrycker olika perspektiv på den företeelse man vill beskriva.

Trenden går mot att civila och militära medel blandas. En väsentlig del av krigföringen sker i fred, vilket skapar en gråzon mellan krig och fred. Krigföringen – ofta dold – tenderar att blandas med privat verksamhet, kriminalitet och terrorism. Konsekvensen är att gränsen mellan inre och yttre säkerhet – polis och militär – blir suddig.

Därmed sagt att vi måste förstå hot och krigföring som en helhet. Att försvara sig, och föra krig, är att skapa sammanhang och

realistiskt balansera vad man politiskt vill med vad man kan. Hotet från de strategiska kärnvapnen och ojämna styrkeförhållanden har lett till att maktkamp måste ske på mer subtila sätt än krig. Men maktkampen består. Krig och fred måste därför förstås som ett sammanhängande politiskt spektrum, snarare än två helt olika tillstånd. Många aktiviteter sker mitt emellan, i gråzonen.

Avhålla, avskräcka och krigföringsförmåga

Allmänt

De militära resurserna är i första hand politiska medel för att stödja rikets säkerhetspolitik. Detta gäller inte minst i fredstid. Det är viktigt med stående styrkor och omedelbar verkan, men det kan vara minst lika viktigt att de militära styrkorna efter en (oftast kort) förberedelseperiod kan förstärkas och utveckla en efter läget anpassad styrka och förmåga till ytterligare styrketillväxt. Försvarsmakten måste ha en krigföringsförmåga som är anpassad till möjliga – inte aktuella – militära hot. Denna förmåga byggs både av kvalitet och kvantitet, men också stridsvilja och operativ övning och erfarenhet.

Med förmåga till mobilisering, tillväxt och krigföring kan de militära styrkorna på ett flexibelt sätt stödja landets säkerhetspolitiska intentioner i olika lägen. Genom sin sammansättning ska de kunna avhålla – eller om man vill avskräcka – från angrepp, genom att de gör ett sådant allt för riskfyllt och dyrbart. Redan därigenom kan de militära styrkorna bidra till att lugna ner en krissituation. Likaledes kan de militära styrkorna utgöra en av garantierna för, att ingen osäkerhet ska uppstå på grund av att det finns militära vakuums i krisområdet och på det sättet lugna ner en hotande situation.

Försvarsmakten ”opererar” således inte bara i krig. Genom sin närvaro och förmåga bidrar den till att förebygga konflikter och ytterst att avskräcka från krig. Därför är den viktigaste åtgärden i fredstid att producera, vidmakthålla och för Sveriges befolkning och omvärlden demonstrera en trovärdig *grundläggande försvarsförmåga*. Denna förmåga vilar i sin tur framför allt på;

1. Krigsförbandens och Försvarsmaktens samlade omedelbara krigsduglighet. En angripare måste räkna med hårt motstånd från kvalificerade och krigsdugliga förband.
2. Samverkan och samarbete med våra partners inom Norden, EU och Nato. En angripare måste räkna med att andra staters väpnade styrkor kommer att göra gemensam sak med oss, och/eller vi med dem.
3. Folkförankring, försvarsvilja och att samhällets alla väsentliga delar är inställda på att understödja och fortsätta försvaret, så länge som det finns någon krigsduglighet kvar.

Senare i texten kommer begreppet *grundläggande försvarsförmåga* att åter diskuteras och också utvidgas.

För att utveckla och vidmakthålla krigföringsförmågan måste krigsförbanden kunna agera enligt en lämplig taktisk/operativ doktrin och vara ändamålsenligt organiserade med väl fungerande materiel. Logistikkedjan måste kunna fungera utan avbrott och många förband vara interoperabla med andra länders.

Deltagande i internationella fredsskapande eller fredsbevarande insatser utanför Norden kan vara värdefullt för att demonstrera förmåga samt utveckla interoperabilitet. Genom deltagande i internationella insatser kan vårt land vara en resurgivande partner i det europeiska samarbetet, vilket är av betydelse för att trovärdiggöra den svenska säkerhetspolitiken. Men det övergripande syftet med en

sådan internationell insats är inte att föra krig utan att implementera fred. Således kan inte sådana operationer bedrivas med bekämpning av människor, samhälle, infrastruktur och livsbetingelser utan går tvärtom ut på att vinna *hearts and minds*. Många bekämpningssystem som är användbara i krig är i dessa operationer kontraproduktiva, åtminstone enligt ett västerländskt synsätt.

Konsekvenserna av krig eller kris – oaktat orsak och symptom – berör såväl den enskilda människans livsnödvändiga behov som hela samhällets förmåga och överlevnad. Effekterna kan vara direkt hänförliga till en inträffad händelse, t ex en naturkatastrof, olycka eller krigshandling, eller utgöra indirekta effekter, t ex våldsamma upplöpp till följd av resursbrist eller antagonism mot andra befolkningsgrupper.

I Sverige bygger samhällets beredskap, ledning och uthållighet vid kriser i fred och i krig på samverkan mellan kommuner, regioner, länsstyrelser och myndigheter inom alla samhällssektorer. Om vårt fredstida samhälle drabbas av svåra påfrestningar, bör Försvarsmaktens resurser kunna tas i anspråk för att skydda samhället och dess medborgare. Det stöd som kan krävas, handlar om att delta i brandbekämpning, undsätta och/eller evakuera människor, röja eller iordningsställa förbindelser, genomföra sjuktransporter, förstärka samhällets sjukvårdskapacitet, röja explosiva föremål och toxiska ämnen, bevaka/övervaka objekt eller områden samt förstärka den civila ledningen. Men det kan också handla om att mer generellt bidra till samhällets *uthållighet*. Stödet kan dels innebära bistånd med faciliteter, materiel och operatörer, dels genom insats av expertis och nyckelpersonal eller till hela förbandsenheter.

Försvarsmakten ska dimensioneras mot förmåga att hantera krig och väpnat angrepp. Därmed följer också potential att kunna

stödja samhället vid andra typer av kriser och kunna bistå vid multinationella insatser även utanför vårt närområde. När det militära försvaret enbart dimensionerades mot ”internationella insatser” begränsades möjligheterna till att stödja samhället vid svåra påfrestningar och den *grundläggande försvarsförmågan* blev en kuliss.

Förebygga – Avskräcka – Säkra – Försvara, en operativ idé

I delprojektet har Försvarsmaktens användning diskuterats utifrån fyra begrepp; Förebygga – Avskräcka – Säkra – Försvara. De är inte varandra uteslutande, i princip skulle alla fyra kunna användas samtidigt i en konflikt, men på olika plan och inom olika kompetens-/politikområden och inom olika geografiska områden.

Förebygga/Avskräcka

Förebygga indikerar åtgärder som vidtas inom det säkerhetspolitiska området, men där Försvarsmakten genom organisation, beredskap, visad förmåga, samarbeten, gemensam fredstida verksamhet och övningar stödjer den säkerhetspolitiska inriktningen. Gränssnittet mellan Förebygga och Avskräcka är svårt att definiera vad gäller de militära insatserna. Däremot innehåller avskräckningstanken att Försvarsmakten tydligt ska ge intryck av att besitta förmåga att föra krig. Avskräckningstanken måste också tydligt innehålla vår förmåga att ta emot stöd från, leda eller ledas av stridskrafter från andra nationer. Detta måste visas genom planering, procedurer och innehav av materiel, liksom att detta övas. Ett Natomedlemskap ger denna tydlighet och är ett av de viktigaste motiven bakom Sveriges och Finlands ansökan om medlemskap. En viktig komponent är folkförankring och upprätthållande av försvarsviljan, så att vi visar att alla delar

av samhället är inställda på att understödja och fortsätta försvaret av Sverige.

Som grundläggande uppgift hävdar sjöstridskrafterna sjöterritoriell integritet. Sjöstridskrafterna ger ett viktigt bidrag genom närvaro till sjöss i kombination med flygstridskrafter, där samövning och gemensam funktion är väsentliga. I samband med detta ska de kunna svara för maritim säkerhet, d v s upprätthålla lag och ordning till sjöss tillsammans med andra nationer. Ett med våra partners gemensamt uppträdande till sjöss även i fredstid skapar ett bra utgångsläge för agerande i högre konfliktnivåer. På detta sätt verkar vi både avskräckande och lugnande och bidrar till stabilitet i vårt område. Marinens resurser ger möjligheter till en god underrättelsetjänst och bidrar till en aktuell och realistisk lägesbild. Genom att demonstrera förmåga att veta vad motståndaren har för sig, samt förmåga att föra krig till sjöss, skapar vi osäkerhet för kalkylerandet av framgång eller inte för denne. Genom att skapa säkerhet till sjöss för handelsvägar och kommunikationer ger vi en fördel som alla – inklusive motståndaren – kommer att ha nytta av i det vanliga mellanfolkliga samarbetet.

Även för luftstridskrafterna är grunden att hävda territoriell integritet. Vi ska skapa intryck av att det är svårt att få luftherravälde över det nordiska operationsområdet, genom att vi har tillräcklig beredskap för att upptäcka, möta och bevaka flygföretag, som har potential att utföra vapeninsats mot mål i Sverige, även över internationellt luftrum. Vi delar härvid luftlägesinformation (inkluderande rymdlägesbild) med våra partners, vilket ökar systemets robusthet samt utnyttjar egen flygburen radar aktivt för såväl spaning mot luftmål, sjömål och markmål bortom markbundna systems radarhorisont. Vid en Natoanslutning är detta en naturlig följd av medlemskapet. Transportflyget kan

flyga in materiel och förnödenheter (kritiska komponenter) och understödja operativa omgrupperingar inom hela det nordiska området, t ex långräckviddigt utländskt artilleri på Gotland. Egna stridsflygdivisioner kan roteras runt på ett antal baser (även i våra grannländer) för att undvika en statisk lägesbild.

Även om markterritoriell kontroll under fredstid är polisens uppgift, måste vi visa att vi kan upprätthålla sådan även i lägen där det civila samhällets resurser inte räcker till. För att upprätthålla försörjning, transporter, näringsliv, sjukvård, ordning och säkerhet krävs krigsorganisering av berörda myndigheter, regioner och kommuner, men också att Försvarsmakten kan bidra med sina resurser. Samtidigt ska Försvarsmakten visa att (mark)stridskrafterna besitter sådan förmåga, att de kan föra krig på egen eller angränsande länders mark och också vara beredd att utgångsgruppera förband i de närmaste grannländerna. En uppbyggnad av logistik för av statsmakterna ansatta tidsförhållanden är viktig. Vi måste bevaka och skydda våra installationer. Det kan vara aktuellt att sätta in små delar av stridskrafterna i någon form av internationella fredsskapande operationer. En sådan insats måste dock vägas mot att den aktuella krisen kan eskalera till vårt eget område.

Säkra

Säkra är ett tämligen vitt begrepp, eftersom det innefattar både geografiska områden och transporter, produktion samt befolkningskydd, stöd till civilbefolkningen m m. Vad som krävs är dessutom beroende av var på konfliktplanet vi befinner oss, samt motståndarens åtgärder. Således kan det både vara definierbart krig eller någon form av krisläge. Försvarsmakten kommer att behöva sätta in

betydande resurser för att t ex upprätthålla sjö- och landtransporter, försvåra insatser med kvalificerade stridsmedel, skydda försörjning av energi, insatsvaror, förnödenheter och produktion, stödja polis, tull och kustbevakning m m. Territoriell kontroll över mark-, sjö-, och luftterritoriet är nödvändiga inte bara för att säkra verksamheter utan också för att motverka motståndarens vilja och förmåga till eskalation. En Natoanslutning innebär att Sverige kan tänkas bli tvingat att säkra områden eller funktioner även i något av våra grannländer. Begreppet måste definieras bredare och synsättet inte bara begränsas till svenskt territorium.

Dagens hot mot Sveriges intressen, handelsfrihet, förmågor och agerande är komplexa och diffusa med en otydlig gränsdragning mellan fred, kriser och krig. Det kan vara svårt att avgöra om medvetna handlingar ligger bakom händelser som påverkar vår säkerhet. Cyberattacker och informations- och påverkansoperationer är otydliga till ursprung och spridning. I gråzonens natur ligger, att det är svårt att avgöra, om det som inträffar är ”krig” eller ej. Vi bör därför vidta åtgärder tidigt i ett hotande läge, trots att vi inte vet hur kritiskt och krisartat det är eller kan bli. Och ändå måste vi räkna med att beslut om höjd beredskap, mobilisering och krig kommer att fattas sent, om det alls kommer att fattas innan tydliga tecken på militärt angrepp.

Samhällets beredskap, ledning och uthållighet vid kriser i fred bygger, som tidigare angetts, på samverkan inom alla samhällssektorer mellan kommuner, regioner, länsstyrelser och myndigheter samt näringslivet. Viktiga motmedel mot hot är en väl fungerande underrättelsetjänst och ett effektivt cyberförsvar, ett relevant psykologiskt försvar inklusive trovärdiga informationskanaler samt en robust samhällsstruktur. Om

vårt fredstida samhälle drabbas av svåra påfrestningar kompletterar Försvarsmakten inom sina resurser, när andra myndigheter har svårt att lösa sin uppgift. Dessa måste skapa en kris-/krigsorganisation för att kunna nå uthållighet 24/7/365. Försvarsmakten måste mobilisera delar för att kunna utnyttja sin potential. Försvarsmakten har därvid inte alla kompetenser som krävs, inbyggd. Tvärtom lutar sig samhällets civila och militära delar mot samma kompetenspersonal. De frivilliga försvarsorganisationerna har potential att komplettera arbetet att söka upp, hitta, utbilda och förmedla avtal med personal med relevant kompetens.

Det som är sagt tidigare om sjö- och luftstridskrafterna, att hävda territoriell integritet och skapa intryck av krigsföringsförmåga, gäller även avsikten ”säkra”. Vi ska kunna – i samarbete med andra – göra troligt, att vi kan skapa och upprätthålla kontroll till sjöss och i luften. Motståndaren ska – vid en eskalation – behöva räkna med svårigheter att bestrida oss – eller för sig själv skapa – herravälde till sjöss och i luften. Dessutom måste viktiga hamnar, infallsportar och baseringsområden skyddas och vid en eskalation säkras. Osäkerhet vad gäller våra dispositioner ska skapas genom oförutsägbar basering, dolda förberedelser och oregelbunden patrullering.

För luftstridskrafterna gäller också att aktivera långräckviddigt luftvärn. Kraven på gemensam och aktuell luftlägesbild ökar med krisens intensitet. Transportflyg och luftburen radar kommer att behöva användas mer intensivt. Egna stridsflygdivisioner roteras runt ett antal baser (även i våra grannländer) för att undvika ”alla ägg i samma korg”, liksom att utländska förband grupperas hos oss. Delar av krigsbasorganisationen ska kunna aktiveras för utspridning av stridsflygförbanden.

Inte minst territoriella markförband för förbindelser, transporter och transportledning, logistik, sjukvård, skydd och bevakning behöver väckas upp eller beredskapen för insats höjas. Det är främst dessa förband, inkluderande hemvärnsförbanden, som är lämpliga för att bidra till det civila samhällets funktion. För markstridskrafternas kvalificerade fältförband måste planerings- och mobiliseringsberedskap kunna höjas, liksom möjligheterna till insats i skärgårdsområden, utgångsgrupperingsområden och för skydd av baser och hamnar. Detta gäller även insatser i våra grannländer.

Försvara

Ett inte osannolikt scenario, där de nordiska länderna och Sverige skulle kunna bli indragna i krigshandlingar, är kopplat till rysk aggression mot Baltikum. Ryssland skulle i ett sådant läge få operativa fördelar genom att tidigt ta markoperativ kontroll över delar av nordiskt och baltiskt territorium. Syftet skulle vara att där gruppera långräckviddiga vapensystem, främst luftvärns- och sjömålsrobotsystem, för att i Östersjöregionen i hög grad försvåra för Nato att militärt stödja de baltiska länderna eller att på Nordkalotten hota den ryska andraslagsförmågan.

Angriparens möjligheter till god lägesuppfattning i nära realtid i kombination med fler kostnadseffektiva vapensystem (t ex kryssningsrobotar/ballistiska missiler), som kan leverera precisionsverkan även på långa avstånd medför att fasta anläggningar, infrastruktur och statiskt grupperade förband kommer att vara sårbara under ett förberedningskedje. Ryssland har inte i det nuvarande kriget visat någon imponerande förmåga i detta avseende, men vi måste förutsätta att de utvecklar sin förmåga.

Vapen- och sensorutvecklingen innebär också att, om vi och samverkande nationer disponerar fungerande sjö- och luftstridskrafter samt kvalificerat höghöjdsluftvärn, blir större överskeppnings- eller luftland-sättningsföretag riktade mot Norden mycket riskfyllda. De går knappast att dölja och erbjuder tacksamma mål för bekämpning. Sådana operationer måste därför genomföras på ett sätt som hanterar risken för att bli bekämpad under tilltransportfasen.

Ett alternativ är att inleda operationen med en massiv förbekämpning med långräckviddiga precisionsvapen, men skedet kan inte tillåtas ta lång tid med hänsyn till risken för Natos motåtgärder. Ett annat alternativ är att inleda operationen med någon form av kuppattat angrepp av markstridsenheter (t ex via ”trojanska hästar”), men då måste resurser avdelas för att kunna upprätthålla sjö- och luftoperativ kontroll över tiden, så att inte de landsatta styrkorna skärs av. Faran med att bara kalkylera med att ett inledande angrepp ska ha omedelbar och fullständig framgång i form av kollaps på försvarandesidan, har visat sig i det nuvarande kriget. Ett tredje alternativ är dolda åtgärder under ett ”gråzonsskede”, men då måste angriparen ta hänsyn till risken för förlorad överraskningseffekt och utökad förmåga hos försvararen. Mest sannolikt är en kombination av dessa alternativ, där tidsfaktorn, inledande beredskap och framgångar blir avgörande. Anfallet sätts då in när läget är moget (inte minst politiskt) och försvararna och deras allierade är tillräckligt uppmjukade eller tveksamma.

Vår operativa avsikt – vilken måste sammanfalla med våra partners (allierades) – kommer under en försvarsoperation under en och samma tidsperiod att variera mellan olika stridskrafter och geografiska områden – allt från att skydda och bevaka för

samhället viktiga objekt till att genomföra omfattande militära operationer för att slå en angripare. Över tid torde strävan att förhindra samhällskollaps vara den övergripande målsättningen och därför måste så långt möjligt viktiga samhällsfunktioner och förnödenhetsförsörjningen hållas i gång. Detta innebär att det över tid måste avdelas främst markoperativa resurser för skydd av objekt, verksamheter och geografiska områden samt transporter. Det krävs också över tid skydd av sjövägar och hamnar för att säkerställa både import och understöd av utländska stridskrafter.

Då ett väpnat angrepp kan inledas med en massiv insats av precisionsbekämpande fjärrstridsmedel, behöver förbanden i samtliga arenor och geografiska områden inledningsvis koncentrera sig på att överleva. Härvid prioriteras de viktigaste samhällsfunktionerna, Försvarens (och Natos) lednings- och underrättelsefunktioner samt system för att möjliggöra vår gemensamma initiala verkan, främst med flyg- och marinstridskrafter.

Marin- och flygstridskrafter ska undvika att bekämpas men också så tidigt som möjligt påverka angriparens agerande. Tidigt under ett angrepp bör dessa stridskrafter skifta till att förhindra/reducera motståndarens styrketillväxt över hav och luft. Detta kan också innebära offensiv bekämpning mot till exempel ledning, baser och hamnar på motståndarens område, men kräver att vi tillsammans med övriga Natostridskrafter skapar och bevarar tillräcklig havs- och luftkontroll, samtidigt som vi bestrider motståndarens herravälde över hav och luft. Offensiv cyberkrigföring kan här ha en viktig roll.

Markstridskrafterna ska, om inte det gjorts tidigare, mobilisera för att öka krigföringsförmåga och uthållighet. Territorialförsvar och hemvärnsförband måste tidigt kunna

skydda skyddsvärd verksamhet och objekt, så att kvalificerade markstridsförband inte låses till sekundära uppgifter. Vi kan inte utsluta att en angräpare lyckas föra in förband i vårt område. Alla våra stridskrafter måste reducera motståndarens styrketillväxt på marken genom att hindra utbredning av och tillförsel till motståndarens initialt luft- och/eller sjölandsatta markstridsenheter. Detta sker framför allt genom att offensivt nyttja tidigt disponibla förband, samtidigt som vi mobiliserar och genomför egen styrketillväxt.

Då våra redan tidigt aktiverade förband kompletterats med tillkommande mobiliserade enheter ska i första hand framgångar, som de tidigt insatta förbanden uppnått, fullföljas. Där så inte är möjligt, ska striden inriktas på att möjliggöra egen operativ rörlighet och reducera motståndarens utbredning på marken. I första hand ska vi då inrikta oss mot områden och platser, som är väsentliga för vår egen operativa rörlighet samt våra möjligheter att ta emot hjälp. Striden måste i huvudsak föras offensivt, rörligt och med aktivt stöd av kvarvarande sjö- och luftstridsförband, då möjligheterna att begränsa fiendens utbredning genom försvar eller genom klassisk fördröjningsstrid är begränsade på grund av begränsad volym, stora ytor och tillgänglig tid.

Om motståndaren lyckats med att etablera markoperativ kontroll i av oss prioriterade områden, bör vi försöka återta väsentliga terrängavsnitt eller föra striden på ett sådant sätt att möjligheterna till hjälp säkerställs. I gynnsamma fall ska vi på egen hand kraftsamlat kunna anfälla med de egna markstridsförbanden. Men i det fall motståndaren fortfarande har kontroll över väsentliga områden kan, om substantiellt stöd från andra länder erhålls, striden föras för att slutligen eliminera motståndarens förutsättningar för fortsatt strid.

Sveriges förutsättningar, några utvecklingar av den operativa idén

Grundläggande försvarsförmåga

I Rysslands närhet finns ingen evig fred, så länge man inte gjort upp med sitt förflutna. Med ryska regimbyten följer, att vi grannar ibland kan ta det lugnare, men alltid måste ha en beredskap för att förhållandena kan bli sämre. Vi måste definiera en *grundläggande försvarsförmåga* – inte bara militärt – som ska utgöra en bottenplatta för vår civila och militära krigsföringsförmåga. Kraven på grundläggande försvarsförmåga och hur den bör definieras har analyserats och beskrivits i den nämnda slutrapporten från projektet SES såvitt avser den militära förmågan. Det är angeläget att man för det civila försvaret skyndsamt utvecklar en motsvarande definition.

Civilt måste vi ha en planering, som har svåra påfrestningar i krig som utgångspunkt. Vi måste kunna skydda befolkningen, säkerställa mat, husrum, pengar, sjukvård och arbete. Vi måste då utgå från att det kommer att se mycket olika ut i landet. I delar kommer det att vara regelrätta markstrider, i andra enbart bekämpning eller vara förhållandevis lugnt. Men krigsproduktion måste fungera, samhället fortgå, vård av barn och gamla fungera, affärer vara öppna, kollektivtrafik kunna användas etc. De ökade och omedelbara behoven hos Försvarsmakten och Totalförsvaret måste planeras och prioriteras.

Samhället på krigsfot måste personalförsörjas. Det kan inte enbart ske med den personal som i fredstid arbetar på ett verksamhetsställe. Försvarsmakten har ett mångdubbelt ökat behov av kvalificerad (ung) personal, i många civila myndigheter krävs insatsberedskap 24/7/365, tillverkningsindustri måste gå i flerskift, polisen behöver

ordentliga tillskott av (unga) beredskapspolis, brandkåren av (unga) Räddnings- och Röjningsstyrkor o s v. Allt detta kräver planering, prioritering, krigsplacerad – samt frivillig och pensionerad – personal.

Vi måste bygga en grund för ett fungerande militärt försvar med krigsföringsförmåga – inte minst uthållighet. Vi behöver fjärrförsvar, territorialförsvar, punktförsvar och anfällsförmåga – samt återställningsförmåga av det som skadats eller förstörts, militärt och civilt. Vi behöver logistikförmåga och en fungerande sjukvårds- och sjuktransportförmåga, som är dimensionerad för flera katastrofer om dagen. Inte lätt – och vi löser inte alla problem med planering. Men genom krigsplanläggning blottar vi problem och blir medvetna om samband, konflikter och möjligheter, kan diskutera olika lösningar och pröva oss fram.

Hotbilden leder till att ledningen måste kunna upprätthållas decentraliserat. Den högre regionala ledningen måste verka samordnat mellan Försvarsmakten och de viktiga ansvariga myndigheterna. Det finns även ett stort behov av samordning på lägre regional nivå mellan länsstyrelse, region (= landsting) och om möjligt kommunerna.

Den grundläggande försvarsförmågan är förmågor, som i en del fall – inte minst militärt – kräver materiel och pliktpersonal, men som i andra fall är människor med övergripande förståelse och förmåga att ta initiativ, allt skolat genom utbildning och planering. Den grundläggande försvarsförmågan är ständig – och ständigt föränderlig – planering och utbildning med grund i förståelsen för vad ett krig skulle kunna innebära. Där är vi inte idag!

Vad är ett europeiskt perspektiv?

Vårt beroende av utlandet – och i viss mån dettas beroende av oss – är omfattande, inte

minst civilt. Vi kan också konstatera att utvecklingen av vapen, plattformar, underhålls- och eldledningsmedel leder till att statsgränser kan bli imaginära. De kommer att respekteras enbart om politiska skäl talar för det, eller om risktagningen mot att kränka dem blir för stor.

Sverige ingår i en större säkerhets- och försvarspolitisk gemenskap bl a genom medlemskapet i Europeiska unionen, vårt partnerskap (snart medlemskap) med Nato och våra med Finland gemensamma arrangemang med USA. Vår nationella säkerhets- och försvarspolitik kommer alltid att ha en multinationell dimension genom vårt militärgeografiska läge som Europas nordvästra flank men också som Nordatlantens östra flank. Ur ett europeiskt perspektiv finns flera militärstrategiska utmaningar att hantera i området – varav de allra flesta har med Rysslands säkerhetsanspråk att göra.

Militärgeografiskt är Sverige, Norge och Finland tillsammans en ”ö”, om man ser till möjligheten att ta emot hjälp från andra länder utanför Norden samt ländernas behov av säker förnödenhetsförsörjning. Denna ö måste i ljuset av en stormaktskonflikt ses som ett sammanhängande militäroperativt område och kallas ibland för det fennoskandiska området. För att säkra områdets försörjning med förnödenheter och med tillkommande militära förstärkningar måste de danska sunden och Västerhavet behärras. I ett ytterligare försämrat säkerhetspolitiskt läge och i ett krig mot en gemensam fiende är det därför viktigt för oss att kunna bidra till och få bidrag ifrån Europas – men främst våra grannländers – försvarsförmåga.

Sammantaget bidrar vår gemensamma nordiska förmåga – ytterst Natos – till ökad tröskeleffekt och att avhålla Ryssland från militära äventyrligheter i Europas norra flank. Genom samverkan med de övriga nordiska försvarsmakterna bidrar vi därför inte ba-

ra till Sveriges och Nordens utan till hela Europas säkerhet. Alla militärstrategiska överväganden, såväl i ett normalläge och gråzonsläge som vid försvar mot väpnat angrepp, bör ses främst i ett nordiskt multinationellt perspektiv. Genom att operera tillsammans i Norden minskar också känsligheten för uteblivet direkt stöd från USA och/eller europeiska stormakter i händelse av en krigssituation. Detta behöver inte vara en följd av ointresse för vårt område, utan på politiska eller militära låsningar på annat håll.

Vi har tidigare i studien utgått från, att basen för nordisk samverkan bör vara, att varje enskild nation i utgångsläget tar ansvar för att upprätthålla territoriell kontroll inom respektive land. Senare i denna skrift förs ett resonemang om detta ska eller kan gälla efter ett Natointräde, särskilt vad gäller luft- och sjöstridskrafter. Utifrån denna bas kan rörliga förband, flygstridskrafter, flottan och arméns kvalificerade fältförband, oberoende av nationsgränser basera, förstärka och stödja grannstaternas försvar. För att detta ska fungera måste planläggning, övning och verifiering ske kontinuerligt.

Det har visat sig nödvändigt att söka samverkan med andra nationer för att upprätthålla någon form av avskräckningseffekt mot aggressivt uppträdande stater i Europas närhet. Detta gäller också verksamheter på den lägre delen av konfliktplanet, t ex kriminalitet, terrorism, psykologiska och cyberoperationer. Sveriges medlemskap i EU är viktigt för att skapa egen och europeisk robusthet. Det är en fördel att Norge, Schweiz och Island ingår i dessa samarbeten, men en stor nackdel att Storbritannien är utanför. I högre steg på konfliktplanet har det varit en nackdel, att Sverige inte kunnat delta i Natos planering för gemensamma operationer. Utan Natomedlemskap skulle vi ha tvingats att genomföra sådan planering mitt

under brinnande konflikt – eller hade vi riskerat lämnas ensamma. Storbritanniens och USAs medlemskap och intresse borgar dock för en viss villkorad militär handlingsfrihet – även i Nordeuropa.

Det europeiska perspektivet är åtminstone två, ett Öst-Väst och ett Nord-Syd. Dessa är tills vidare mycket olika till sin karaktär. Öst-Väst är mera traditionellt maktpolitiskt med stormaktsrivalitet och kärnvapenbalans som viktiga ingredienser. Nord-Syd ligger mer på låga nivåer på konfliktplanet med en geografisk och inte minst demografisk konfliktyta i Medelhavet och Mellersta Östern. Men det utesluter inte att konfliktytan kan förflyttas. Flyktingkrisen vid Belarus gränser är exempel härpå.

Upplevelsen av hot skiljde sig tidigare åt, Sydeuropa är mer oroade av sydhotet och Nordeuropa av östhotet. Det finns därför också olika tyngdpunkter i vad man vill försvara sig mot och på vilken nivå. Men efter Rysslands invasion av Ukraina är utgångspunkten för en europeisk gemensam hotuppfattning och planeringsgrund mer tydlig. Den allmänna europeiska nedrustningen sedan 1990-talet har medfört, att varje lands handlingsfrihet med väpnade styrkor har minskat. Detta gäller inte minst markstridskrafter, vilket skapar en situation, där man kan förutse svårigheter att frigöra och motivera stridskrafter för uppdrag långt från hemlandet. Motivationen för sådana uppdrag hos både befolkning och soldater kommer att påverkas negativt av detta. Denna slutsats kommer över tid att förändras, på grund av de förstärkningar av den militära förmågan, som många europeiska länder nu beslutat sig för.

Symboliska politiska gester kan tänkas främst av större länder eller länder i Europas relativt ohotade centrum. För länder som Sverige, Norge och Danmark, som redan har för få stridskrafter sett till geografisk

yta, kuststräckornas längd, utsträckning av våra intressen och en möjlig motståndares resurser, är den politiska och militära handlingsfriheten begränsad. Vi måste noggrant bedöma risken, att en grundläggande kris i Syd utvidgas till t ex Östersjöområdet eller Nordkalotten, när vi överväger insatser utanför Nordeuropa, och hur vår och övriga Europas handlingsfrihet påverkas därav. Att en kris i Öster och Nordöst kan spridas till hela Europa har vi just nu ett aktuellt exempel på.

De svenska stridskrafternas viktigaste uppgift måste således vara att verka i kriser och krig, som geografiskt utspelar sig i det nordeuropeiska-arktiska området. Dimensioneringen av de svenska stridskrafternas uppbyggnad och disposition måste grunda sig härpå. Oavsett i vilket strategiskt sammanhang vi verkar med våra stridskrafter, i Sverige, i Norden och närområdet eller bortom närområdet bilateralt eller under EU/Nato-ledning, är det enbart Natos ledningsrutiner och logistiska förmåga, som ger interoperabilitet. Det är enbart inom ramen för Natos strukturer, som en större gemensam operation kan genomföras.

En gemensam operativ planering med våra grannländer, kopplad till Nato planering i övrigt, är fördelaktigt i händelse av en konflikt i det nordiska området. Möjlighet till operativ planering finns innan Natoanslutning endast med Finland, men med ett Natomedlemskap skapas bredare möjligheter. Detta samarbete omfattar operationsplanering och förberedelser för gemensamt operativt användande av civila och militära resurser i olika scenarier, exempelvis vid väpnat angrepp.

Operationsområden och ledning

Enkelt uttryckt är ett operationsområde det område, där det genomförs militära operationer. Men operationens komplexitet,

konfliktområdets storlek, koppling till växelverkan mellan tid, vapenverkan och möjligheter till bekämpning på avstånd m m gör det svårt att entydigt skapa en definition. Mark-, sjö- och luftstridskrafter tenderar att ha helt olika syn på vad operationer är, liksom att det mellan olika länder också finns skillnader i synsätt och vokabulär.

I luftoperativt hänseende kan hela Sverige ses som ett luftoperativt område, så länge som vi upprätthåller territoriell integritet inom svenskt territorium. Men om luftoperationerna bedrivs inom ett större område t ex när samordning med våra grannländer krävs eller om hotet eskalerar mot krig, behövs samordning med utländska ledningsstabber och troligen en annan syn på militärgeografisk indelning. Hela Norden och Östersjöområdet måste då vara ett luftoperativt område eller möjligen två, Norr och Söder. För optimal effekt krävs att man bortser från landgränserna. Användning av långräckviddiga markrobotar samt långa stand-off-avstånd för en del vapen från konventionellt flyg understryker, att ett luftoperativt område begränsat av landgränser mellan stater inte är ändamålsenligt.

Ett svenskt Natomedlemskap kommer att resa frågan om det kommer att finnas något behov av en rent svensk luftoperativ ledning. Denna fråga får naturligtvis studeras, men det skulle finnas fördelar med en ledningsfunktion för luftterritoriell integritet, som är likadant organiserad i fred, kris och krig. Eftersom upprätthållandet av sådan i Baltikum redan nu i fred leds av Nato, skulle man mycket väl kunna tänka sig att samma förfarande skulle kunna gälla över resten av Östersjön och på Nordkalotten efter Sveriges och Finlands inträde i Nato. Om det är till fördel att Arktis och Baltikum tillhör samma luftoperativa område får nog studeras ytterligare.

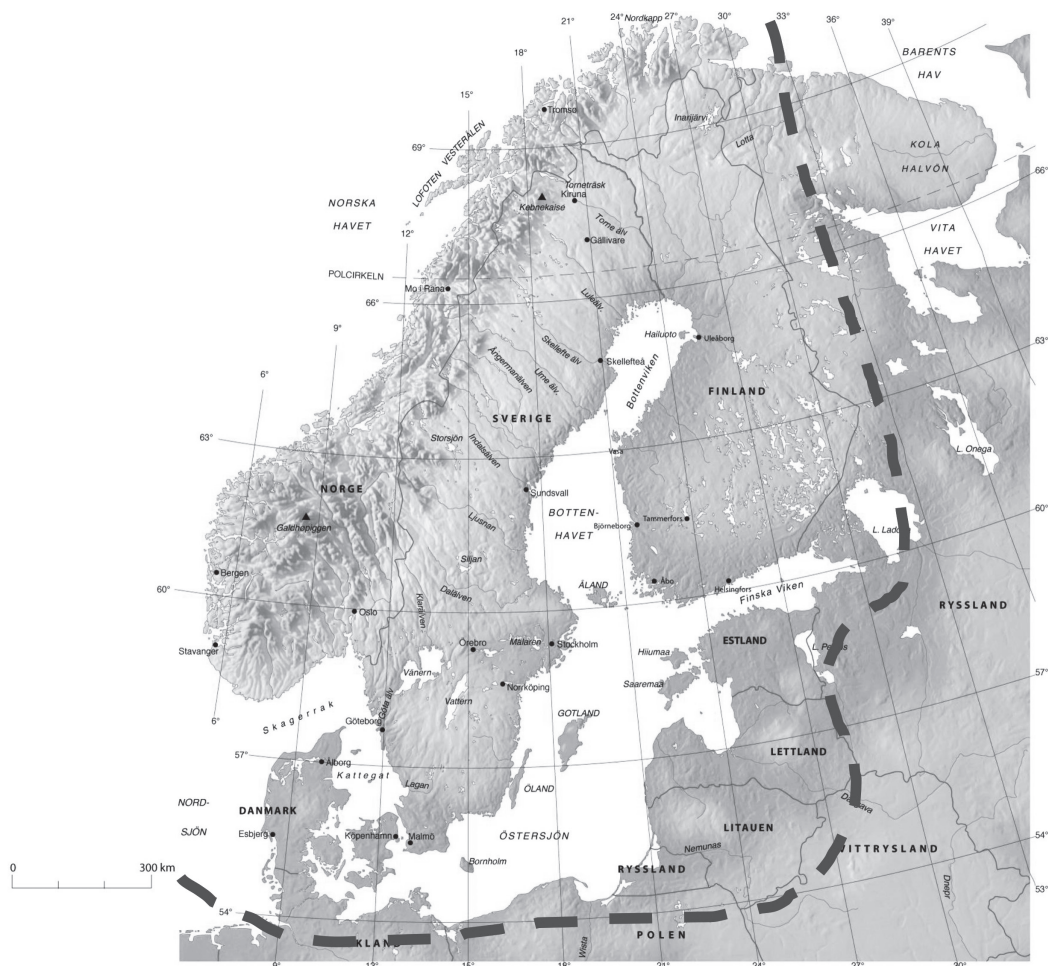

Bild 1. Skiss till ett luftoperativt område i Nordeuropa.

I sjöoperativt hänseende ligger operationsområdena med ett tydligt område i Sydöst (Östersjön) och ett i Sydväst (Västerhavet – Bälten/Öresund). Dessa områden har stor betydelse för transporter till och från staterna i Skandinavien och Östersjöområdet samt Ryssland. Det går att tänka sig detta område som ett operationsområde. Med tanke på det stora antalet stater som är inblandade, och att alla inte täcker in tydliga intressen och ledningsförmåga i hela området, talar

mycket för att Östersjön är ett sjöoperativt område och Västerhavet ett. Men det är även här nödvändigt att göra fördjupade studier. Bilden är inte alls entydig sett till ledning av sjöstridskrafter i hela det nordatlantiska området och Nordsjön samt till var Östersjön som operationsområde egentligen börjar – Skagerak eller Bälten/Öresund.

Även här kommer ett svenskt Natointräde att innebära möjligheter till förenkling. Man kan ifrågasätta behovet av en särskild svensk

sjöoperativ ledning parallellt med Nato ledningsstruktur. I hela spektrat fred till krig kommer operationer till sjöss troligen att vara Natoleda. Den kustnära verksamheten kan dock komplicera entydigheten.

Markoperativt kan man i ett begränsat svenskt perspektiv hävda, att det finns ett sydligt och ett nordligt operationsområde. Men genom vapnens korta räckvidder, markförbandens inneboende långsamhet, behoven av samverkan med civila delar av totalförsvaret, skydd av militär och civil in-

frastruktur krävs det utgångsgruppering av markförband över ytan. Man kan därför hävda att det finns operationsområden på olika nivåer. I Markstudien har definierats strategiska nyckelområden, där krigsförband och ledning av dessa beskrivits. I Söder kan man visa på tre operationsområden (förutom Gotland), Östersjöutloppen, Väst- och Mellansverige. I Norr kan man definiera två operationsområden, Mellannorrland och Norrbotten. Båda har nära koppling till Norge och Finland.

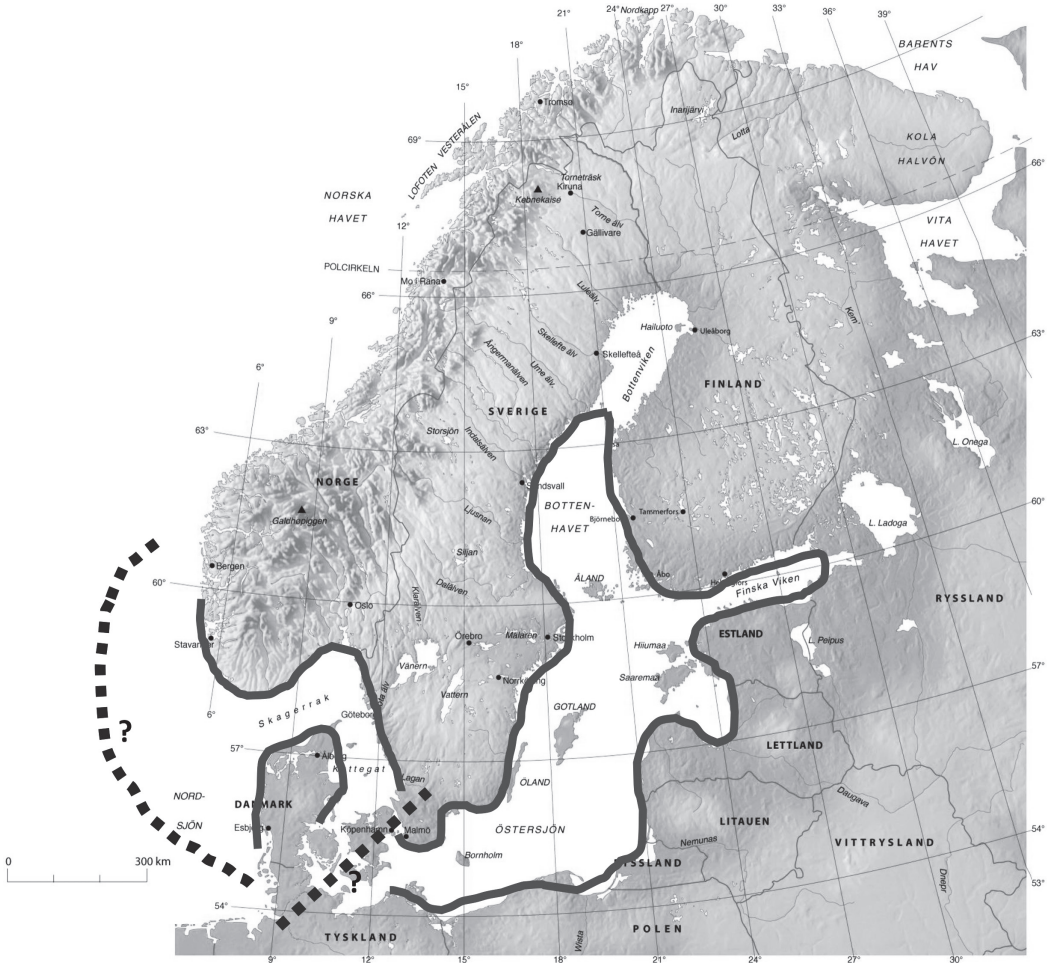

Bild 2. Skiss till ett-två sjöoperativa område(n) i Nordeuropa.

Dessa nyckelområden överensstämmer delvis med tidigare militär- och civilområden och även med den indelning som genomförs från 2022-10-01, men inte med dagens svåröverskådliga regionindelning hos ett antal civila myndigheter och inte till att landstingen också kallar sig för regioner. Just här kan vi därför inte ta ställning till benämningen. Däremot kan konstateras att det även militärterritoriellt, inte bara civilt, blir nödvändigt med två regionala nivåer, en högre motsvarande de statliga myndigheternas regionindelning och en lägre för ledning av territoriella styrkor (bevakning, logistik) och för samverkan med det civila samhället på den ledningsnivån, (län, regioner (=landsting), kommuner, näringsliv).

Den svenska regionala indelningen samt ledningen av de svenska markterritoriella förbanden och hemvärnet påverkas inte i någon högre utsträckning av ett Natomedlemskap. Behovet av att stödja utländska förband blir dock tydligare. Däremot påverkas ledningen av fältförbanden, brigader och divisioner beroende på var de ska kunna verka. Även om dessa mobiliserar och uppmarscherar på svenskt territorium, måste de kunna användas i hela det fennoskandiska operationsområdet och därvid ledas av markoperativa Natostaber. Hur Nato kan vilja organisera ledningen inom detta operationsområde kan inte diskuteras vidare här, men dess utsträckning och möjliga händelseutvecklingar gör att ledningsstaberna kan behöva vara åtminstone fyra; Nordkalotten, Södra Finland, Baltikum, Södra Sverige. Det är att observera att dessa markoperativa staber i krig kommer att behöva ha ett antal nationella eller multinationella divisionsstabers underställda för att effektivt kunna leda brigader och bataljoner.

Det finns således mycket olika syn på vad som är operativt intressanta områden och hur ledning ska ske inom dessa. En okri-

tisk återgång till tre eller sex militärområden (milo) enligt modellen före år 2000 för gemensam operativ ledning är inte relevant. Samverkan med andra nationer och Natoanslutningen kommer att sätta gränser för vad som funktionellt för främst luft- och sjöstridskrafterna, medan samverkan med övrigt svenskt totalförsvaret utgör en vägledning för hur territorial- och basförbanden ska organiseras och ledas. Dessa två helt olika förutsättningar låter sig inte förenas. Den enkla lösningen blir då att frikoppla luft- och sjöstridskrafternas verkansdelar (och vissa markförband) från den territoriella ledningen (utom vid mobilisering) och göra territoriell ledning på högre och lägre regional nivå till ett nationellt ansvar för markstridskrafterna.

Logistik och civil-militär samverkan

Sverige har på grund av den bedrivna nedrustningspolitiken stora svagheter, om vi skulle bli utsatta för ett angrepp. Det militära försvaret är underdimensionerat och kommer att fortsätta att vara det under hela den närmaste tio-årsperioden. Försvarsbesluten är visserligen ett trendbrott, men kommer bara marginellt att ändra detta, särskilt på kort sikt. Näringslivet och den offentliga sektorn är inte på länge anpassade till ett krisläge och tillräckligt robusta för att kunna stödja svensk krigföring eller samhällets krishantering. Till detta ska läggas att hotbilden – givet våra svagheter – är mångfasetterad och att en fientlig insats riktad mot våra svagheter skulle kunna se ut på mångahanda sätt.

Försvarsmakten ska vara dimensionerad i första hand för att kunna genomföra militär, operativ verksamhet. Men den militära organisationen innehåller möjliga kompletteringar till de av det övriga samhällets förmågor som är otillräckliga för att understödja

Bild 3. Skiss till Nato markoperativ indelning i Nordeuropa (heldraget) och markterritoriell indelning i Sverige (streckat).

svenska eller Natooperationer. Den militära organisationen ska också kunna användas för att stödja samhället, om krig inte råder, utan att motverka förmågan att svara upp mot en eskalation.

En mycket tydlig förutsättning för militära operationer är resurser i form av materiel, ammunition, förnödenheter och personal. Den militära logistiken har varit satt på undantag under lång tid. I stället skulle Försvarsmakten lita till det civila samhällets

resurser, samtidigt som detta har utvecklats mot ökad känslighet även för fredstida påfrestningar.

Den militära logistiken är på väg mot en renässans, flygvapnets och marinens basorganisationer återuppbyggs, liksom att bakre underhållstjänst och armédepåer organiseras. Det som är oroande är att detta sker utan att det finns tillräckliga analyser om, vad det civila samhället förmår och flexibelt kan anpassas till. Den militära krigförings-

förmågan är en funktion av hela samhällets förmåga att föra krig, inget som upprätthåller sig självt.

Den ekonomiska utvecklingen under 2000-talet har i många avseenden varit god, men har inneburit avsevärt ökade risker i ett krigs- och krisperspektiv. Ekonomin i Europa kännetecknas av ett ökande beroende av varandra och av stora transportflöden mellan industrier och länder. Lagerhållning har undvikits. Transporter är inte bara en trång sektor utan erbjuder ett brett spektrum av angreppspunkter, särskilt till en militärgeografisk ö som det fennoskandiska området. Utländska företag och chaufförer är bara ett problem, specialisering av fordonsflottan ett annat, omlastning mark-sjö-mark ett tredje. Elektrifiering kommer att göra transportsystemen ännu känsligare. Energisystemet i Sverige – och i Europa – är känsligt och otillräckligt redan nu. Elsystemet i vårt land var tidigare tillräckligt för vårt behov, så inte idag. Det ”it-fierade” Sverige är beroende av fungerande elektricitet för alla ekonomiska och sociala verksamheter.

Den svenska sjukvården har under pandemin visat flexibilitet och tillväxtkraft. Till skillnad från pandemins relativt planeringsbara tillväxt innebär dock krig och katastrofer ett över tid plötsligt och geografiskt koncentrerat behov av sjukvård och sjuktransporter. En katastrof är managerbar, men ett krig är en serie dagliga katastrofer under lång tid. Den svenska sjukvården saknar kapacitet för detta. Försvarsmakten planerar för en kraftig utökning av sina sjukvårdsresurser i relation till de nya förutsättningarna om krig på eget (och andras) territorium, större krigsorganisation och understöd av allierade förband. Den civila sjukvården har ingen krigsplanering, men borde planera för ett stort tillskott av kapacitet. Sjuktransporter kommer att vara problematiska. Sjukvårdsfrågan behöver lösas

med ett militärt och civilt logistiskt helhetsperspektiv. En fungerande sjukvård och hög överlevnadsförmåga är en förutsättning, för att Sverige ska klara de militära och civila utmaningarna i kris och krig.

Det är inte säkert, att det ligger i ryskt intresse eller förmåga, att besätta hela eller delar av Sverige och angränsande länder. Påverkan skulle kunna ske enbart genom vapenverkan på transporter och kommunikationer, viktig infrastruktur, kombinerat med psykologiska och cyberoperationer eller annan dold påverkan. Vi måste vara beredda på att vår motståndare kan använda ett brett spektrum av angreppssätt, anpassade till den rådande situationen. Som svar måste vi skapa den *grundläggande försvarsförmåga*, som beskrivits tidigare, bl a med ett beredskapssystem för hela samhället, som ger oss flexibilitet och krigföringsförmåga samt uthållighet, om det sätts på prov.

Det är viktigt att samhället besitter en grundläggande robusthet. Krigföringsförmåga är inte bara militär utrustning, operationskonst och framåtanda. Påfrestningar i freds-, kris- och krigstid måste kunna mötas kompetent och med förtroende. Samhället måste vidta de åtgärder som krävs för att undvika samhällskollaps.

Ur militär synvinkel är logistik inte minst en fråga om samhällets robusthet och civilmilitär samverkan. Försvarsmakten har över tid inga ”militärt egna” resurser utan delar på landets resurser med övriga delar av samhället. Ett civilt samhälle utan planläggning för framtida påfrestningar är en utstakad väg mot nederlag.

Beredskap

Grunden för de allra flesta försvarsmakter är att fredsorganisationen aldrig är så stor att ett uthålligt krig kan föras direkt ur och med fredsgrupperingen. Mobilisering

av reserver, kompensation av vakanser och framgruppering av stridskrafter till där kriget tänkes föras, kommer alltid att krävas. Underrättelser om motståndaren måste inhämtas eller uppdateras. Det finns stora skillnader i behoven i fred respektive krig. Det hindrar inte att en angripare kan försöka börja med dolda förberedelser för att åstadkomma initial överraskning.

Det bör noteras att överraskning i dessa sammanhang ska förstås som ett relativt begrepp. Perceptionen kan vara att ett angrepp är nära förestående – d v s inte oväntat – men om vidtagna försvarsåtgärder inte är tillräckliga, försvarsorganisationen för svag, tidpunkten eller platsen oväntad, så uppstår trots perceptionen ändå ”överraskning” med de inledande effekter en sådan kan ha. Således kan överraskning inträffa, om det väntade inträffar på oväntat sätt eller på oväntad tid och plats eller bara ger en för försvararen förlamande verkan.

För ett land som Sverige med stor landyta och liten befolkning är det nödvändigt – i syfte att få tillräcklig markoperativ kontroll för att möjliggöra operationer med markstridskrafter och utspridning av kvalificerade stridskrafter för sjö- och luftförsvaret – att bygga upp ett mobiliseringssystem för i stora delar hempermitterade väpnade styrkor. Därmed bör och måste huvuddelen av markstridskrafterna, logistik- och förbindelseförbanden för sjö- och luftförsvaret och på djupet samt de territoriella skyddsförbanden bygga på värnplikt. Detta utesluter inte att kontraktsanställda förband är nödvändiga för en hög beredskap, och för vissa komplicerade vapensystem (flottans fartyg, vissa luftvärnssystem och säkerhetsförband) kan det vara kostnads- och systemeffektivt att operatörer och besättningar är kontraktsanställda.

Våra svaga resurser idag aktualiserar frågor om grundläggande försvarsförmåga, det vill säga minimibehov av krigsförband, lagstift-

ning, planering, utbildad personal, verksamheter m m. Följsamhet till (ekonomisk) effektivitet i fredstida verksamhet kan innebära att beredskapen sänks under användbarhetsnivån i kris och krig. Statlig och kommunal verksamhet måste dimensioneras även efter behov i sådana tider. Det innebär att kortsiktiga vinster genom försäljning, outsourcing och upphandlingar kan stå i motsats till god funktion i kris och krig. Personalen måste kunna göra andra saker än i ren fred. Försvarsmaktens utökade behov av personal måste tillgodoses, framför allt bland personer i åldern 20-45 år. Kommuner, regioner, myndigheter och näringsliv kan inte räkna med att all fredstida personal kan vara disponibel även i kris och krig. Samtidigt kommer de offentliga verksamheterna att uppleva större krav på uthållighet och samhällstäckning, som medför ökade behov av personal även där. Därför måste användning av frivillig och överårig personal planeras och säkerställas i den civila delen av totalförsvaret.

Vår demografi gör det besvärligt för oss. Våra befolkningscentra finns inte alltid där det kan finnas behov att genomföra operationer. Detta gäller särskilt Norrland, om konfliktcentrum ligger norrut. Militär verksamhet inklusive värnpliktsutbildningen måste förläggas till områden, där vi kan se ett operativt behov av stridskrafter. Vårt system för beredskap och mobilisering måste kunna kompensera för uppenbara svagheter, vad gäller närhet och transportbehov.

Angrepp kan både komma överraskande och med stora resurser, liksom att det kan börja med subtila och dolda metoder för att så småningom eskalera. Det kan finnas en tveksamhet hos angriparen att driva krisen mot krig och på så sätt närma sig kärnvapentröskeln. En sådan tveksamhet har dock inte varit märkbar inför krigsutbrottet i februari. Angriparen kommer i det längsta att försöka dementera att man själv utför ag-

gressiva handlingar och kommer särskilt att anpassa sina insatser för att inte provocera ett krigstillstånd. En beredskapslagstiftning, som dikotomiskt hävdar antingen fred eller krig, försvårar utnyttjandet av beredskapsystemen både på civil och militär sida.

Till skillnad från tidigare lagstiftning måste således ledstjärnan vara att selektiva och i läget adekvata åtgärder ska kunna vidtas. En övergång till att tillåta partiella eller tillfälliga beredskapshöjningar med värnpliktig, civilpliktig och frivillig personal måste diskuteras. Det utesluter inte att krigsförklaring, allmän mobilisering och automatiskt ikraftträdande av beredskapslagar behövs även som framtida instrument.

Det mobiliserade totalförsvaret måste besitta förmåga att föra krig. De militära förbandens förmåga upprätthålls under fredstid, så att inte kompletteringsutbildning måste genomföras innan strid kan genomföras. Återkommande repetitionsutbildning krävs förutom en krigsförbandsnära grundutbildning. Produktionsresurserna måste vara i balans med kraven på grund- och repetitionsutbildning. Det borde vara de operativa behoven som styr uppbyggnaden av produktionsresurser, inte tvärtom.

Några osystematiska erfarenheter från kriget i Ukraina 2022

Ryssland och användandet av maktmedel

Geostrategiskt ligger Sverige och Nordeuropa i en skärningslinje mellan ryska och västliga intresseområden, åtminstone så länge Ryssland definierar sina säkerhetsbehov som överridande andra länders, framför allt de närmaste grannländerna. Denna egocentriska syn är de inte ensamma om. Länder med

drömmar om storhet och herravälde, kommande eller förlorat imperium, problematisk historia och självbild är ett problem för övrigas säkerhet. Har de dessutom en låg tröskel för att ta till våld blir problemet större. Och har de kärnvapen krävs att små grannländer har mäktiga vänner som motvikt.

Skulle ett sådant land lida av kroniskt dålig ekonomi är det svårt att skapa de militära medel som behövs för att vinna en militär konflikt. Ryssland har inte glömt Sovjetväldets sönderfall 1989–1991 och misären både före, men främst därefter. De första tjugo åren av 2000-talet med rysk upprustning, samtidigt som Europa ägnade sig åt den ”tusenåriga” freden, har passat den ryska politiken väl.

Erfarenheter från rysk krigföring i Georgien och Ukraina har tydliggjorts under studierna. Ryssarna har förberett sig, anpassat sig till modern teknik och visar att de behärskar denna – om än inte på den nivå vi trodde före invasionen av Ukraina. Att man delvis har moderna och lätttrörliga stridskrafter innebär inte att man löst alla problem med egen handlingsfrihet. Geostrategiskt är Ryssland i förhållande till sin storlek i grunden svagt och sårbart. Militär styrka är dock ett relativt begrepp. En liten och svagt rustad granne kan mycket väl överväldigas, eftersom Ryssland fortfarande är en jätte i förhållande till grannarna i det nordeuropeiska området samt innehar – och försöker ge intryck av att vilja använda – kärnvapen. Dessa grannar har, med ledning av tidigare och nuvarande erfarenheter av rysk aggressivitet och våldsbenägenhet, dragit slutsatsen att deras säkerhetsintressen bäst gynnas av att vara medlemmar i Nato.

Ryska överväganden är utpräglat egocentriska och grundar sig i en uppfattning om Rysslands och det ryskas civilisatoriska mission, vilken inte kan sägas omfattas av så

många andra länder i världen. De kommer att ha ledstjärnan att tillgodose Rysslands (och regimens) säkerhetsbehov och inte ta hänsyn till grannarna, om de inte tvingas till det. Om den ryska kalkylen utfaller till att militärt våld ska användas, blir det så. Tidigt i denna studie antogs att Ryssland skulle driva operationer fantasifullt och flexibelt, inte alls stereotyp, och noggrant analysera sin motståndare. De kommer att inrikta sig mot svagheter, oberoende av om de är civila eller militära, om aktiviteter sker öppet eller dolt, eller om folkrätten skulle förbjuda åtgärderna eller inte. Man kan påstå, att just dessa antaganden inte har infriats under nuvarande krig. Tvärtom finns många exempel på fatal inkompetens. Men det vore att underskatta Ryssland om man tror att de kommer att göra samma misstag en gång till. Brotten mot folkrätten verkar vara systematiska, traditionella och inte helt oväntade.

Åtgärderna kan sättas in dolt i fredstid. De skulle kunna sättas in i någon form av eskaleringstrappa, men likaväl kan ryssarna mycket överraskande sätta in ett omfattande angrepp mot Nordeuropa med alla till buds stående medel utan föregående krisupptrappning. Angreppet skulle dessutom kunna ske separat mot Sverige eller delar därav, särskilt om vi inte skulle vara med i Nato. Vi måste vara beredda på att bli överraskade till tid, plats, metod och mål. Och vi ska inte bli förvånade, om Ryssland direkt eller indirekt hotar med kärnvapen. Det betyder inte, att de kommer att användas utan torde ha till syfte att skrämma och avhålla andra från att ingripa.

Nordeuropa ligger inte i Europas periferi utan nära kärnländerna. Det nordiska området är vitalt för den ryska kärnvapenkapaciteten, för Västs atlantförbindelser och Arktis utnyttjande. Det i sig innebär inte, att ett land utanför Nato skulle få ett bättre

understöd än Georgien och Ukraina har fått. Men även för en allierad stat kräver ett ingripande resurser och risktagande. Rysk hänsynslöshet och de ryska kärnvapnen kan göra skillnad.

Det är intressant, hur Ryssland uppfattar risken för ett amerikanskt militärt ingripande. Är tidsfönstret för ett sådant läge kort (veckor), långt (månader) eller försumbart långt? Om USA binds upp i en annan del av världen med begränsade handlingsmöjligheter i Europa eller bara är en opålitlig partner, kan det öppna för rysk aggression. Den bristande militära förmågan i Väst gör det svårt att vidta kraftfulla åtgärder, vilket var tydligt 2008 och 2014. Svaret från de västerländska demokratierna har varit mera eftertryckligt nu 2022, men inte med direkt militärt stöd. Västs handlingsfrihet kommer dock att öka den närmaste tioårsperioden, om planerna på upprustning fullföljs.

Kriget i Ukraina

Den ryska statsledningen bäddade för användande av våld inom sin intressesfär genom de ultimativa kraven i november 2021 om en förändrad säkerhetsordning. Därför var själva krigsutbrottet kanske inte helt oväntat, eftersom varken Ukraina eller Väst föll till föga för de ryska kraven. Ändå var angreppet oväntat hos många europeiska stater. Överraskande var också, att angreppet ansattes på stor bredd mot Kiev, Charkiv, Donbass och kuststräckan samtidigt. Ett enormt område, inom vilket de ryska förbanden – om man mötte motstånd – skulle få svårt att föra uthållig strid genom det i förhållande till ytan begränsade antalet förband. Framgång fordrade en snabb ukrainsk kollaps. Den kom aldrig.

Inom delprojektet har diskuterats många olika sofistikerade metoder för att åstadkomma en tidig kollaps hos en försvarare.

Vi har också – med ledning av erfarenheter från bland annat Georgien 2008 och Krim 2014 – antagit att ryssarna skulle vara särskilt duktiga på hybridkrigföring eller gråzonsagerande, vilket skulle kunna ha bäddat för ett snabbt avgörande. Vi har inte sett särskilt mycket av detta. Den ryska psykologiska krigföringen har misslyckats. Viss framgång kan visserligen märkas inom Ryssland, men vad hjälper det i längden? Det är svårt att bedöma om sabotage, fysiskt eller cyberorsakade, förekommit och hur framgångsrika de varit. Misslyckade försök har gjorts, men någon uthållig effekt har knappast uppnåtts. Till och med de ukrainska järnvägarna verkar fungera, även för sjuktransporter. Gamla tumregler för förande av strid på taktisk och operativ nivå har negligerats, med förödande resultat. Stora militära operationer kräver överlägsenhet i luften, en väl genomtänkt logistik och fungerande underrättelsetjänst för att skapa en realistisk lägesbild. Inget av detta har kunnat konstateras på den ryska sidan.

Ukrainas sätt att föra krig visar att vikten av att skapa överraskning, lokal överlägsenhet samt stridsmoral och offervilja fortfarande gäller. Det är ingen skillnad mot förr. De visar också betydelsen av att skapa strategiskt handlingsutrymme genom förtänksamhet, skickligt utnyttjande av de militära förbanden, vilseledning och psykologisk krigföring.

Ukraina är nominellt underlägset, men doktrin och taktik, offervilja och initiativförmåga har ändrat detta. Anpassning görs till tid, årstid, terräng, väder samt till tillgänglig materiel och teknik – samt till fienden. Man har lämnat öppen terräng till ryssarna, som inte kunnat utnyttja den enligt sin doktrin på grund av framkomlighetsproblem och usel logistisk planering. Lätta ukrainska förband med UAV, luftvärns- och pansarvärnsrobotar har bekämpat de stillastående ryska kolonnerna. Lätta förband är uppenbarligen rele-

vanta även på dagens splitterfyllda stridsfält. Dessutom har både sofistikerade understödsvapen och äldre lite dummare sjörobotar använts, med för ryssarna förödande resultat. Dock finns svagheter, vilka kan ses bl a i de svårigheter man har att genomföra storskaliga offensiva markoperationer. Möjligen innebär den just nu påbörjade offensiven i Charkiv- och Chersonområdena en vändning i detta avseende.

Rysslands mål är att behärska Ukraina territoriellt, politiskt och myndighetsmässigt. Det kräver att man behärskar städerna, varifrån ledningen utövas, ett mycket personal- och materielkrävande företag. Militärstrategiskt slår därvid Ukraina mot en rysk svaghet; brist på förband och personal. Med vår svenska militärgeografi bör vi fundera på, vilka komparativa fördelar vi kan ha. Exempelvis blir i södra Sverige ryska styrkor beroende av sjö- och lufttransporter för sin logistikförsörjning. Det kräver – om än inte vid en kuppattad inledning så vid fortsatta operationer – luft- och sjöherravälde över Östersjön. Vår egen uthållighet till lands, sjöss och i luften blir således avgörande, d v s inte minst kvantiteten krigsförband. Ett exempel på en ideal krigsförbandsammansättning framgår av bilaga 1.

Försvar har byggts upp i städer med traditionella fältbefästningar. Att förlägga striden till tätorter har en väsentlig baksida. Striden förs där vanliga människor lever. Man har evakuerat stora delar av befolkningen till de västra delarna av landet eller ännu längre. Uppenbarligen är detta realistiskt 2022. Framst beror det på att ryssarna inte lyckats etablera luftherravälde eller bekämpa civilsamhället. För att civilbefolkningen ska acceptera den här valda inriktningen krävs en tydlig motståndsvilja samt att logistik, skydd och försörjning för civilsamhället har organiserats på ett trovärdigt sätt. Så tycks det än så länge vara.

Avslutning

Det nutida och framtida stridsfältet kännetecknas av utspridning, överraskande drag och kombination av vapen och andra medel. Kinetisk skadeverkan och traditionell taktik kombineras med cyber, psykologiska operationer och insatser mot det civila samhällets svaga delar. Den tekniska utvecklingen gör det lättare att upptäcka rörelser och vilseleda, medan låg kvantitet krigsförband försvårar beslutsfattning och kan leda till förödande förluster under kort tid. Kvalitet är viktig, men kvantitet krävs för att kompensera plötsliga motgångar. En bataljon kan slås ut på en timme, ett fartyg på några minuter, om oturen är framme. Reserver och spridning över ytan blir nödvändig om försvarsbeslutets inriktning om tre månaders kris och en månads krigshandlingar ska kunna innehållas. Man kan reflektera över att kriget i Ukraina nu har hållit på mer än ett halvår.

Har vi inte resurserna själva måste vi få hjälp. Denna måste vara förberedd, ledningsmässigt, logistiskt men också politiskt. Då krävs att vi själva är solidariska vid kriser utanför vårt närområde, men med det vi har byggt upp för insatser här. Våra svaga resurser medför, att vi i en europeisk kontext först måste svara för vår egen flank. Natoanslutning ger oss en realistisk möjlighet att försvara eget territorium och egna intressen i vårt närområde. Detta gäller även nationella intressen utanför närområdet, t ex i Mellanöstern och Medelhavsområdet. Den ökar också våra möjligheter att motstå rysk utpressning med kärnvapen.

Genom anslutningen inkorporeras vi i ett system för operativ planering och genomförande, som i sig bidrar till, att vår förmåga ökar. Det innebär dock inte, att våra nationella förberedelser för krig blir onödiga. Det

är tvärtom; mycket av det som skissats eller beslutats under andra förutsättningar, kommer att vara användbart även vid anslutningen. Däremot blir osäkerheten i vår egenhändigt solidariska säkerhetspolitik kompenserade. Vi kommer på ett mycket tydligt sätt att bli en del av den operativa verkligheten i det fennoskandiska området och runt de danska sunden och i Västerhavet. Där ska vi delta som jämbördig partner vid operationer här. Detta ställer krav på oss, inte minst på solidaritet och förmåga, militärt och civilt.

Begreppet *grundläggande försvarsförmåga* måste ges ett innehåll, som täcker hela totalförsvaret. Det är en förutsättning för ett fungerande framtida militärt försvar, ja för ett framtida försvar av Sverige och vårt närområde. För att nå en grundläggande försvarsförmåga krävs militär styrka och en robusthet i övriga totalförsvaret utanför Försvarsmakten, bl a genom uppbyggnad av förstärkningsenheter till polis, räddningstjänst och sjukvård. Det måste byggas upp en motståndsvilja och ett samhällsengagemang, som omfattas av fler än idag. Planering och övningar måste genomföras – inte minst en omfattande personalplanering med tydliga prioriteringar. Det krävs en omfattande lagerhållning av materiel och förnödenheter för de civila myndigheterna och kommunerna. Det krävs en omfattande lagerhållning av militär materiel inklusive ammunition och reservmaterial, så att krigsorganisationen hålls vid liv. Det krävs övningar på både lednings- och verksamhetsnivå, civilt och militärt, också för att pröva kompetens, förmåga och personalförsörjning.

En sådan operativ verklighet fordrar nytt tänkande och mycket arbete.

Författaren är överste och ledamot av KKrVA.

Helårsprenumeration:

600 kr (Sverige) 700 kr (Europa)

800 kr (övriga länder)

Lösnummer: 150 kr inkl moms

ISSN 0023-5369

Grafisk produktion: Marie Brunnberg AB, Norrtälje

© Kungl Krigsvetenskapsakademien 2022

